

JEAN-CLAUDE LARCHET

**SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL.
O INTRODUCERE**

Traducere din limba franceză de Marinela Bojin

Ediție îngrijită de Pr. Dragoș Bahrim

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2013

CUPRINS

Cuvânt înainte la ediția întâi	13
Prefață la ediția a doua	17
Lista de abrevieri	19

I

VIATA

1. Anii de formare	21
2. Anii de liniște ai vieții monahale	24
3. Exilul	26
4. Controversa monoenergistă	28
5. Controversa monotelită	31
6. Șederea la Roma și participarea la Sinodul din Lateran	32
7. Procesele, exilul și martiriul	34

II

SCRIERILE

SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL ȘI IZVOARELE REFERITOARE LA VIATA SA

A. SCRIERI	39
I. Ambiguorum liber / Ambigua / CPG 7705	39
1. Ambigua ad Iohannem / Ambigua către Ioan / CPG 7705	40
2. Ambigua ad Thomam / Ambigua către Toma / CPG 7705	46
II. Capita X / Zece capete	50

III. Capita XV / Cincisprezece capete / CPG 7695	52
IV. Capita de caritate / Capete despre dragoste / CPG 7693	54
V. Capita theologica et oeconomica (I-II) / Capete teologice și iconomice / CPG 7694	59
VI. Computus ecclesiasticus / Comput bisericesc / CPG 7706	62
VII. Disputatio cum Pyrrho / Disputa cu Pyrrhus / CPG 7698	62
VIII. Disputatio inter Maximum et Theodosium Caesareae Bithyniae / Disputa de la Bizya / CPG 7735. BHG 1233	67
IX. Epistulae XLV / Epistole / CPG 7699	69
X. Ex epistola sancti Maximi scripta ad abbatem Thalassium = Epistula A / Epistola Sfântului Maxim căt-re egumenul Talasie / CPG 7702	72
XI. Epistula ad Anastasium monachum discipulum / Epistola căt-re Anastasie Monahul, ucenicul său / CPG 7701. BHG 1232	73
XII. Epistula secunda ad Thomam / A doua epistolă căt-re Toma / CPG 7700	75
XIII. Epistula VIII (sfârșit) / Sfârșitul Epistolei 8	76
XIV. Expositio in psalmum LIX / Tâlcuire la Psalmul 59 / CPG 7690	78
XV. Expositio orationis dominicae / Tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru / CPG 7691	80
XVI. Liber asceticus / Cuvânt ascetic / CPG 7692	83
XVII. Mystagogia / Mystagogia / CPG 7704	87
XVIII. Opuscula theologica et polemica / Opuscule teologice și polemice / CPG 7697	93
1. <i>Ad Marinum presbyterum /</i> <i>Căt-re preacuviosul presbiter Marin / CPG 7697, 1 .....</i>	94
2. <i>Ad eundem ex tractatu de operationibus</i> <i>et voluntariibus / Căt-re același, capitolul 50</i> <i>din scrierea despre lucrări și voințe / CPG 7697, 2 .....</i>	94

3. <i>Ex eodem tractatu caput 51 / Din aceeași scriere, capitolul 51. Părinții spunând două voințe în Hristos au indicat legile naturale, nu două socotințe proprii / CPG 7697, 3</i>	95
4. <i>Ad Georgium presbyterum ac hegumenum / Către preacuviosul presbiter și egumen Gheorghe, care a întrebat printr-o epistolă despre taina lui Hristos / CPG 7697, 4</i>	96
5. <i>Adversus eos qui dicunt dicendam unam Christi operationem / Celor ce zic că trebuie să se vorbească de o singură lucrare a lui Hristos, pentru faptul că, fiind mai plină de putere, cea dumnezeiască stăpânește pe cea omenească, trebuie să li se răspundă așa / CPG 7697, 5</i>	97
6. <i>De eo quod scriptum est: „Pater si fieri potest transeat a me calix” / Despre cuvântul: „Părinte, de este cu puțință, să treacă de la Mine acest pahar” / CPG 7697, 6</i>	98
7. <i>Tomus dogmaticus ad Marinum diaconum / Tomul dogmatic trimis în Cipru diaconului Marin / CPG 7697, 7</i>	99
8. <i>Exemplum epistulae ad episcopum Nicandrum / Un exemplar al epistolei trimise către preasfințitul episcop Nicandru de către cel întru sfinți Maxim, despre cele două lucrări în Hristos / CPG 7697, 8</i>	100
9. <i>Ad catholicos per Siciliam constitutos / Părinților egumeni și monahi și mirenilor drept-credincioși care locuiesc în această insulă iubitoare de Hristos a Siciliei / CPG 7697, 9</i>	101
10. <i>Ad Marinum Cypri presbyterum / Copie de pe epistola către presbiterul Marin din Cipru / CPG 7697, 10</i>	101
11. <i>Ex epistula Romae scripta / Din epistola scrisă la Roma / CPG 7697, 11</i>	102
12. <i>Diffloratio ex epistula ad Petrum illustrem / Extras dintr-o epistolă către Petru Ilustrul / CPG 7697, 12</i>	103
13. <i>De duabus Christi naturis / Despre cele două firi ale lui Hristos / CPG 7697, 13</i>	104
14. <i>Variae definitiones / Diferite definiții / CPG 7697, 14</i>	104
15. <i>Spiritualis tomus ac dogmaticus / Tomul duhovnicesc și dogmatic care prezintă înnoitorul decret (Ekthesis) al împăratului Heraclie, dat la îndemnul lui Serghie, patriarhul Constantinopolului, decret contrar Sfintei Scripturi și Părinților, dar de acord cu profanatorii</i>	

<i>eretici care, prin dezbinare și separare, siluiesc taina lui Hristos, Mântuitorul nostru. Trimis din Roma de către Ștefan, preasfințitul episcop al Dorelor, aflat sub sfântul și apostolicul Scaun al sfintei cetăți a lui Hristos, Dumnezeuul nostru / CPG 7697, 15</i>	105
16. <i>De duabus unius Christi nostri voluntatibus / Despre cele două voințe ale lui Hristos cel Unul, Dumnezeuul nostru / CPG 7697, 16</i>	106
17. <i>Distinctionum quibus res dirimuntur definitiones / Definiții ale deosebirilor / CPG 7697, 17</i>	107
18. <i>Unionum definitiones / Definiții ale unirilor / CPG 7697, 18</i>	108
19. <i>Theodori Byzantini diaconi quaestiones cum Maximi solutionibus / Prima întrebare a diaconului și retorului Teodor din Bizanț, secretarul lui Pavel sinodularul, Arhiepiscop al Constantinopolului / CPG 7697, 19</i>	109
20. <i>Tomus dogmaticus ad Marinum presbyterum / Tom dogmatic către presbiterul Marin / CPG 7697, 20</i>	110
21. <i>De qualitate, proprietate et differentia seu distinctione ad Theodorum presbyterum in Mazario / Despre calitate, proprietate (însușire) și deosebire, către Teodor, presbiterul din Mazara / CPG 7697, 21</i>	110
22. <i>Fragmenta duo / Și iarăși dumnezeiescul Maxim / CPG 7697, 22</i>	111
23. <i>Capita de substantia seu essentia et natura, deque hypostasi et persona / Capete despre ființă și fire, ipostas și persoană / CPG 7697, 23</i>	112
a) <i>Capita X de substantia seu essentia et natura, deque hypostasi et persona / Zece capitole despre ființă și natură, ipostas și persoană / CPG 7697, 23a</i>	112
b) <i>Eulogii Alexandrini capita VII / Șapte capitole ale lui Evloghie al Alexandriei / CPG 7697, 23b</i>	113
c) <i>De substantia seu essentia et natura et hypostasi / Despre substanță sau ființă, natură și ipostas / CPG 7697, 23c</i>	113
24. <i>Fieri non posse ut dicatur una in Christo voluntas / E cu neputință a spune că în Hristos este o singură voință / CPG 7697, 24</i>	114
25. <i>Capita X de duplici voluntate Domini / Zece capitole despre cele două voințe ale Mântuitorului nostru Iisus Hristos / CPG 7697, 25</i>	115

26. <i>Ex quaestionibus a Theodoro monacho illi propositis / Din întrebările puse de Teodor monahul /</i> CPG 7697, 26	116
27. <i>Diversae definitiones / Diferite definiții /</i> CPG 7697, 27	116
XIX. Quaestiones ad Thalassium / Răspunsuri către Talasie / CPG 7688	117
XX. Quaestiones ad Theopemptum / Către Theopempt / CPG 7696	124
XXI. Quaestiones et dubia / Întrebări și nedumeriri / CPG 7689	126
XXII. Relatio Motionis / Relatare a acțiunii [juridice] ce a avut loc între domnul avvă Maxim și cei dimpreună cu el și arhonții [din senat] în Consiliul Secret / BHG 1231	131
XXIII. Scolia in Corpus Areopagiticum (fragmenta) / Scolii la scrierile lui Dionisie Areopagitul (fragmente) / CPG 7708	133
XXIV. Vita Virginis / Viața Sfintei Fecioare	134
XXV. Addimenta e variis codicibus / Diverse fragmente editate de S.L. Epifanović / CPG 7707	136
XXVI. Fragmenta in cod. Vat. gr. 1809 / Diverse fragmente editate de M. Gitlbauer / CPG 7709	138
XXVII. Fragmenta in „Doctrina Patrum” / Fragmente publicate de Dickamp în „Doctrina Patrum” / CPG 7710	138

**B. IZVOARE REFERITOARE LA VIAȚA
SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL** .....

1. Izvoare ce cuprind informații biografice	139
I. <i>Contra Constantinopolitanos / Contra constantinopolitanilor /</i> CPG 7740	139
II. <i>Epistula Anastasii apocrisarii ad Theodosium Gangrensem /</i> <i>Epistola lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie de Gangra /</i> CPG 7733. BHG 1233d	140
III. <i>Epistula Anastasii discipuli ad monachos</i> <i>Calaritanos / Epistola lui Anastasie ucenicul</i> <i>(lui Maxim) către monahii din Cagliari / CPG 7725</i>	142

IV. <i>Theodori Spudaei Hypomnesticon /</i> <i>Memorialul lui Teodor Spudeul / CPG 7968. BHG 2261</i>	144
2. Vieți ale Sfântului Maxim	145
I. <i>Epitome / Epitome / CPG 7707, 3. BHG 1236</i>	145
II. <i>Synaxarium Constantinopolitanum</i>	147
III. <i>Vita et passio Maximi /</i> <i>Viața și pătimirea Sfântului Maxim /</i> <i>BHG 1233m. CPG 7707,1 - BGH 1233n</i>	149
IV. <i>Sinaxarul din Typikonul Marii Biserici</i> <i>a Constantinopolului</i>	151
V. <i>Vita / Viața și mucenicia sfântului nostru părinte Maxim</i> <i>Mărturisitorul / BHG 1235. CPG 7707,A</i>	152
VI. <i>Sancti Maximi vita ac certamen /</i> <i>Viața și lupta Sfântului Maxim / BHG 1234</i>	153
VII. <i>Vita syriaca / Viața siriacă</i>	157
VIII. <i>Vieți georgiene</i>	159

III

ÎNVĂȚĂTURA

SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL

I. IZVOARE, INFLUENȚE, FACTORI DE FORMARE ȘI DE EVOLUȚIE	163
II. ÎNVĂȚĂTURA DESPRE DUMNEZEU	178
1. Sfânta Treime	178
a. <i>Dumnezeu, Unime și Treime</i>	178
b. <i>Ființa și ipostasurile dumnezeiești</i>	179
c. <i>Problema Filioque</i>	181
2. Dumnezeu – incognoscibil și cunoscut	183
3. Ființa și energiile dumnezeiești	184
III. COSMOLOGIA	186
1. Teoria <i>logoi</i>-lor	186
2. Creația	188

IV. ANTROPOLOGIA	191
1. <i>Logos</i> -ul firii umane	191
2. Natură și ipostas	194
3. Voința și liberul arbitru	195
4. <i>Logos</i> și <i>tropos</i>	197
5. Chip și asemănare	199
6. Existența – existența bună – existența veșnic bună	200
7. Omul în starea paradiziacă	203
8. Omul, microcosmos și mediator	205
9. Păcatul strămoșesc și urmările lui	205
a. <i>Natura păcatului</i>	205
b. <i>Urmările păcatului</i>	207
c. <i>Transmiterea urmărilor păcatului</i>	209
V. HRISTOLOGIA ȘI SOTERIOLOGIA	210
1. Întruparea prevăzută din veșnicie	210
2. Cele trei legi	211
3. Cuvântul întrupat	213
a. <i>Două firi și un singur ipostas al lui Hristos</i>	213
b. <i>Două lucrări și două voințe ale lui Hristos</i>	215
c. <i>Perihoreza naturilor în ipostasul lui Hristos</i>	216
d. <i>Îndumnezeirea firii omenești în Hristos</i>	216
4. Mântuire și îndumnezeire	218
5. Iconomia mântuitoare a Cuvântului întrupat	219
a. <i>Asumarea firii omenești de către Cuvântul. Facere și naștere</i>	219
b. <i>Consecințele soteriologice ale noului mod de naștere a Cuvântului întrupat</i>	220
c. <i>Rolul soteriologic al asumării stării pătimitoare și a condiției de muritor</i>	221
d. <i>Rolul soteriologic al voinței omenești a lui Hristos</i>	221
e. <i>Lucrarea unificatoare a Cuvântului întrupat</i>	222

VI. BISERICA ȘI TAINELE	223
1. Încorporarea în Biserică, trupul lui Hristos	223
2. Botezul	225
3. Comuniunea euharistică	227
VII. ÎNVĂȚĂTURA DUHOVNICEASCĂ	228
1. Sinergia dintre voință și har	228
2. <i>Praxis</i>	229
3. Contemplația naturală (θεωρία)	235
4. <i>Theologia</i>	237
5. Îndumnezeirea	240
VIII. PNEVMATOLOGIA	244
1. Participarea Sfântului Duh la planul dumnezeiesc de mântuire și îndumnezeire a omului și la realizarea lui prin iconomia Cuvântului întrupat	244
2. Lucrarea de unire a oamenilor cu Dumnezeu și de primire de către ei, în Biserică, a harului	245
3. Darul nașterii duhovnicești, al înfierii și al îndumnezeirii, date prin Duhul Sfânt	247
4. Sfântul Duh, izvor al desăvârșirii duhovnicești	248
5. Lucrarea Duhului Sfânt se săvârșește potrivit diversității persoanelor	250
IX. ESHATOLOGIA	252
X. ECLESIOLOGIA	254
1. Prerogativele recunoscute Bisericii Romei	255
2. Limitele și condițiile prerogativelor recunoscute Bisericii Romei	256
3. Mărturisirea credinței ortodoxe, criteriu eclesiologic esențial	262
a. Mărturisirea credinței ortodoxe, criteriu eclesiologic	262
b. Acordul cu Tradiția, criteriu al ortodoxiei credinței	263
c. Ce este Biserica catolică	264
XI. INFLUENȚA SFÂNTULUI MAXIM	269
Bibliografie	277

CUVÂNT ÎNAINTE LA EDIȚIA ÎNTÂI

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) ni se înfățișează astăzi ca unul dintre cei mai mari teologi bizantini. În opera sa, contribuțiile patristice anterioare se regăsesc adunate și integrate într-o puternică și genială sinteză, în care originalitatea se îmbină cu Tradiția.

Toate aspectele cugetării și vieții creștine sunt tratate aici: teologia, eclesiologia, cosmologia, antropologia, ascetica și mistica.

Dacă unele dintre scrierile sale sunt ușor de înțeles și figurează în antologiile clasice de texte duhovnicești, cum ar fi binecunoscuta *Filocalie*, altele sunt dificile, din cauza stilului complicat și a vocabularului lor tehnic, uneori creat chiar de autor, și greu de tradus. Patriarhul Fotie (sec. IX), om de vastă cultură și mare literat, scrie astfel despre *Răspunsuri către Talasie*: „Stilul său constă în pasaje peste măsură de lungi. Iubește inversiunile de cuvinte, e plin de duplicații, nu-l interesează proprietatea termenilor. De aceea tratatul său este de la început până la sfârșit lipsit de claritate și greu de priceput. Supunându-și discursul unei retorici pline de asperitate în construcția frazelor și a pauzelor, nu se îngrijește să ofere cât de cât mângâiere auzului. Iar felul său de a folosi cuvintele în sens figurat nu e deloc înflorit, nu are finețe sau farmec, ci le folosește în chip foarte simplu, fără nici o grijă pentru efect. Și aproape că-i obosește până și pe susținătorii săi, pentru că tâlcuirile în jurul cărora se rotește gândirea sa se îndepărtează mult de text și de istoria cunoscută nouă și încă și mai mult de acel lucru greu de înțeles pe care vrea să-l tâlcuiască”¹.

---

¹ *Bibliothèque*, ed. Henry, t. III, Paris, 1962, pp. 80-81.

Această aspră critică însă e îndată contrabalansată printr-un vibrant elogiu: „Cel căruia îi place să-și avânte mintea spre înălțimi și contemplații nu poate afla niciunde unele mai felurite și mai bine gândite ca aici. Căci în unele chestiuni, punând laolaltă cele spuse de înaintașii săi, își armonizează cu acelea cugetările proprii, izvorâte din truda minții sale, la fel de subtile și profunde ca acelea, dacă nu chiar mai mult. Și în toate, de altminteri, strălucește evlavia, curăția și marea lui iubire de Hristos”².

Câteva secole mai târziu, aflăm aceeași apreciere ambivalentă la Ana Comnena (sec. XI-XII). „Îmi amintesc că, adeseori, mama mea, împărăteasa, când se ducea la masă, ținea o carte în mâini și citea atentă lucrările dogmatice ale Sfinților Părinți, mai ales pe cele ale lui Maxim, filosoful martir. Căci ea nu era pasionată atât de discuții asupra științelor naturii, cât de studiul dogmelor, prin care voia să ajungă la adevărata înțelepciune. Mi se întâmpla adeseori să o admir și, admirând-o astfel, i-am spus odată: «Cum poți tu, cu puterile tale, să privești spre înălțimi atât de mari? Eu tremur și nici măcar nu îndrăznesc să ascult asemenea lucruri cu urechile mele. Căci firea contemplativă și meditativă, cum se spune, a acestui om dă amețeli celor ce-l citesc». Ea a zâmbit și mi-a răspuns: «Știu că teama este demnă de laudă și nici eu nu iau aceste cărți fără să tremur, totuși nu mă pot desprinde de ele. Dar tu ai răbdare puțin, și când te vei apleca asupra altor cărți, îți va plăcea și farmecul acestora.»³

Toți cei care s-au apropiat de scrierile Sfântului Maxim au avut parte de această îndoită simțire; pe de o parte, teamă și tulburare în fața unei opere cu un stil dificil și de o incredibil de profundă și elevată gândire, pe de alta, încântare care te

---

² *Ibidem*, p. 81.

³ *Alexiada*, V, IX, ed. Leib, Paris, 1943, t. II, p. 38 [Ana Comnena, *Alexiada*, traducere de Marina Marinescu, prefață, tabel cronologic și note de Nicolae-Șerban Tanașoca, colecția „Biblioteca pentru toți”, Editura Minerva, București, 1977, vol. I, pp. 211-212].

ține alipit de ea și dornic să te tot întorci, știind bine că niciodată n-ai să ajungi să cuprinzi bogăția înțeleșurilor sale și că nicăieri n-ai să afli nimic care să-i semene cât de cât.

Abundența bibliografiei lucrărilor referitoare la Sfântul Maxim (teze, cărți, articole) arată atracția pe care opera sa o exercită asupra patrologilor și cercetătorilor și varietatea temelor pe care le cuprinde.

Bogăția, varietatea și dificultatea gândirii Sfântului Maxim Mărturisitorul, faptul că nici una dintre scrierile sale nu-și dezvăluie toate fațetele, explică abundența de lucrări specializate și raritatea studiilor de ansamblu.

Lucrarea de față își propune să pună la dispoziția publicului larg interesat de Sfinții Părinți în general, și în mod special de Sfântul Maxim, o prezentare ușor de abordat, însă cât se poate de exactă și completă, a vieții, scrierilor și ansamblului gândirii sale.

Este o lucrare de inițiere, dar însoțită de o multitudine de note, care nu vor să fie nici o demonstrație de erudiție, nici să transforme expunerea într-un studiu tehnic sau „savant”, ci să ofere cititorilor mijloacele de a aprofunda fiecare aspect abordat, potrivit diversității intereselor și nevoilor lor. Bibliografia completă de la sfârșitul volumului urmărește același scop. Dar la fel ca al doilea capitol, care recenzează, după prezentarea fiecărei lucrări, ansamblul edițiilor de referință, al traducerilor moderne și al principalelor studii existente, ea oferă și celor mai avansați în studiul gândirii Sfântului Maxim, adică chiar specialiștilor, un instrument de lucru de mare importanță.

Fie ca acest studiu de ansamblu să le trezească celor care nu cunosc încă scrierile Sfântului Maxim dorința de a le citi și a le pătrunde întreaga lor profunzime.

I

VIATA

1. Anii de formare

Potrivit *Vita Maximi* [BHG 1234], cea mai cunoscută și cea mai amplă *Viață* greacă a Sfântului Maxim, acesta s-a născut în 580 la Constantinopol, într-o familie nobilă, apropiată de familia împăratului Heraclie. Între 586 și 601 a străbătut întregul curs al studiilor clasice (care începea la vârsta de șase ani și dura până la vârsta de douăzeci și unu de ani, cuprinzând: gramatica, literatura clasică, retorica și, în special, filosofia, care în acea epocă includea aritmetica, muzica, geometria, astronomia, logica, etica, metafizica și dogmatica). Potrivit diverselor *Vieți* grecești¹, într-o perioadă care s-ar putea situa între 610 și 613, el a împlinit funcția de prim-secretar al împăratului Heraclie. Cu această ocazie, a stabilit legături cu mulți înalți funcționari de la Curte și o frumoasă prietenie cu Ioan Cubicularul.

Până de curând exista un consens în ceea ce privește această primă perioadă din viața Sfântului Maxim, pe baza datelor furnizate de *Viețile* tradiționale. Acest consens a dispărut atunci când, în 1967, W. Lackner arată că *Viața Sfântului Maxim*, folosită drept sursă principală pentru cunoașterea vieții sale, nu este, cum se credea, o scriere anonimă de la sfârșitul veacului al VII-lea (așadar, aproape contemporană

---

¹ A se vedea *infra*, ultima secțiune a capitolului al II-lea.

cu Sfântul Maxim), ci o compilație datând de la mijlocul veacului X, datorată monahului studit Mihail Exabulites. Mai ales în ceea ce privește primii ani de viață ai Sfântului Maxim, biograful a mascat insuficiența informațiilor prin utilizarea de locuri hagiografice comune, împrumutate din mai multe surse, îndeosebi din *Vita A* a Sfântului Teodor Studitul².

În 1973, S. Brock publică o *Viață* siriacă, al cărei manuscris, datând din veacul al VII-lea sau al VIII-lea, tocmai îl descoperise³. Această *Viață* pare să remedieze lipsurile *Vieții* tradiționale date la iveală de Lackner, fiind alcătuită de un cvasicontemporan al evenimentelor, monotelit de origine maronită, pe nume Gheorghe de Resh'aina. Potrivit *Vieții* siriace, Sfântul Maxim ar fi purtat la început numele Moschion și s-ar fi născut în Palestina, în satul Hesfin, de pe înălțimile Golan, dintr-o legătură nelegitimă dintre o mamă persană, sclava unui negustor evreu din Tiberiada, și dintr-un tată negustor samarinean din Sichar, care, după ce a fost alungat din comunitatea sa din această cauză, a fost primit și botezat împreună cu soția sa de Martyrios, preot în Hesfin. După moartea părinților săi (în 591), Moschion ar fi fost încredințat egumenului Pantoleon din mănăstirea palestiniană a Sfântului Hariton, numită și „Vechea Lavră”, din pustiul Iudeii, care fusese amestecat în controversele origeniste din veacul al VI-lea. Acolo Moschion ar fi primit de la Pantoleon numele de călugărie Maxim și ar fi fost inițiat de acesta în învățăturile

---

² „Zu Quellen und Datierung der Maksimosvita (BHG3 1234)”, în *Analecta Bollandiana*, 85, 1967, pp. 285-316.

³ „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor”, în *Analecta Bollandiana*, 91, pp. 299-346 [în română, tradusă într-o ultimă variantă de Ioan I. Ică jr., în „Viața siriacă. Istoria privitoare la ticălosul Maximos din Palestina, care a hulit împotriva Ziditorului și i s-a tăiat limba”, în *Sfântul Maxim Mărturisorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți” – actele procesului – documentele exilului*, Sibiu, 2004, pp. 209-220].

origeniste și ale lui Evagrie Ponticul. Acolo l-ar fi cunoscut pe Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului, pe care, mai târziu, îl va reîntâlni în exilul său din Africa de Nord. Și, iarăși, poate că în vremea invadării Palestinei și a cuceririi Ierusalimului de către perși, în 614, Maxim să fi fugit la Constantinopol, la mănăstirea lui Philippikos din Chrysopolis, unde, prin mijlocirea lui Anastasie – care fusese secretar al bunicii împăratului Constans, acum monah și ucenic al său –, a intrat în legătură cu membrii Curții imperiale⁴.

Pot fi formulate însă unele rezerve cu privire la *Viața* siriacă (în care aflăm toate locurile comune ale unui text polemic), care îi reduc importanța și credibilitatea⁵. Alte elemente slăbesc teza cu privire la originea palestiniană a Sfântului Maxim, mai ales faptul că, în *Întrebări și nedumeriri*, acesta se arată puțin familiarizat cu locurile în care se presupune că și-a petrecut tinerețea⁶. În paralel, afirmația că Sfântul Maxim

---

⁴ Cf. J.-M. GARRIGUES, „La personne composée du Christ d’après saint Maxime le Confesseur”, în *Revue thomiste*, 74, 1974, p. 183. Pentru alte argumente în favoarea originii palestinienne a Sf. Maxim, a se vedea C. BOUDIGNON, „Maxime était-il constantinopolitain?”, în B. JANSSENS, B. ROOSEN și P. VAN DEUN (ed.), *Philomathestatos. Studies in Greek and Byzantine Texts Presented to Jacques Noret for his Sixty-Fifth Birthday*, „Orientalia Lovaniensia Analecta”, nr. 137, 2004, pp. 11-43.

⁵ A se vedea R. BRACKE, *Ad sancti Maximi vitam. Studie van de biografische documenten en de levenbeschrijvingen betreffende Maximus Confessor (ca. 580-662)*, Disertație, Leuven, 1980, *passim*; J.-CL. LARCHET, *La divinisation de l’homme selon saint Maxime le Confesseur*, Paris, 1996, pp. 9-12; B. NEIL și P. ALLEN, *The Life of Maximus the Confessor, Recension 3*, „Early Christian Studies”, nr. 6, Strathfield, 2003, p. 8.

⁶ A se vedea Întrebarea 162, referitoare la slăbănogul coborât prin acoperiș: „Cei care au văzut cu ochii lor acele locuri spun că acoperișurile caselor erau făcute din piatră poroasă” [Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări și nedumeriri*, traducere de L. Enache, *VHPF* 1, Iași, 2012, p. 206]; Întrebarea II, 8, referitoare la Ermon: „Spun [alții] că și Iordanul tot de acolo izvorăște” [Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Întrebări și nedumeriri*, trad. L. Enache, *VHPF* 1, Iași, 2012, p. 261]. Dacă Sfântul Maxim ar fi trăit în acele locuri, ar fi cunoscut aceste lucruri și nu ar fi apelat la ceea

a îndeplinit funcția de secretar imperial (unul dintre argumentele majore în favoarea originii constantinopolitane a Sfântului Maxim) figurează în toate *Viețile* grecești și într-o *Viață* georgiană, a căror sursă este *Viața* greacă pierdută astăzi, dar cel puțin tot atât de veche ca *Viața* scrisă de Mihail Exabulites și care se poate să fi fost redactată la puțin timp după moartea Sfântului Maxim. Această afirmație pare să fie și ea confirmată de un pasaj din *Disputa de la Bizya*⁷. Este adevărat că există incertitudini în ceea ce privește originea familiei și educația Sfântului Maxim, dar aceasta nu înseamnă că ele pledează neapărat în favoarea *Vieții* siriace⁸, chiar dacă este tentant să se recurgă la datele ei pentru a compensa lipsurile *Vieților* grecești.

2. Anii de liniște ai vieții monahale

În 614, pentru că împăratul Heraclie, în fața amenințării persane, începe să caute un acord cu monofiziții din Siria și

---

„se spune”. Cf. A. Jevtić, „Житије Светог Максима Исповједника (Синаксар, за 21. јануар). Превоо са старогрчког”, în *Луца/Луца*, 21-22, 2004-2005, p. 5.

⁷ Aflăm în ea acest ordin de misiune al consulului Pavel, din partea împăratului Constans în 656: „Îți poruncim excelenței tale să te duci în Bizya și să-l aduci pe Maxim monahul cu multă cinste și considerație [...], pentru că a fost cunoscut și scump bunicilor noștri” (*Dis. Biz.*, CCSG 39, p. 127) [„Discuțiile de la Bizya și Rhegium”, traducere de Ioan I. Ică jr., în *Sfântul Maxim Mărturisorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți” – actele procesului – documentele exilului*, Sibiu, 2004, pp. 157-158].

⁸ În ceea ce privește originile familiei Sfântului Maxim, să notăm faptul că *Viața* georgiană, redactată de Eftimie Athonitul, care prin unele date pare să trimită la o *Viață* greacă originală, actualmente necunoscută, dă pentru părinții Sfântului Maxim prenume diferite de cele din *Viața* siriacă. Afirmația lui C. Boudignon (din articolul „Maxime était-il constantinopolitain?”) că nu ar fi fost posibilă o formare la Constantinopol în epoca tinereții Sfântului Maxim nu este bine stabilită.

Egipt⁹, Sfântul Maxim intră în mănăstirea lui Philippikos din Chrysopolis (azi Uskudar), situată nu departe de Constantinopol, pe malul asiatic al Bosforului. Aici, în 618, îl cunoaște pe monahul Anastasie, care va deveni ucenicul său și-i va rămâne alături până la sfârșit. Cele mai vechi *Vieți* grecești spun că Sfântul Maxim a avut în această mănăstire funcția de *kathègètès*¹⁰ și că a fost numit egumen, dar se pare că prin aceasta trebuie să înțelegem că a avut funcția de îndrumător duhovnicesc al obștii monahale.

Probabil către 624 sau 625, Sfântul Maxim părăsește mănăstirea lui Philippikos și merge la Mănăstirea „Sfântul Gheorghe” din Cyzic¹¹ (actualmente Erdek, situată la sud-estul peninsulei cu același nume, pe malul Mării Marmara). Primele sale scrieri de notorietate au fost compuse în vremea șederii în această mănăstire: *Epistola* 2 către Ioan Cubicularul, despre iubire, *Cuvânt ascetic*, *Capete despre dragoste*, *Tâlcuire la Psalmul 59*, *Întrebări și nedumeriri*. Sfântul Maxim a redactat aici *Epistolele* 3, 4 și 10, ca și *Opusculul* 17 și, fără îndoială (sub rezerva autenticității, încă nu foarte clar stabilită, a acestei

---

⁹ Potrivit mai multor *Vieți* grecești, Sfântul Maxim a părăsit curtea imperială din cauza pătrunderii monotelismului. Dacă luăm acest termen în sens propriu, e vorba de un anacronism, pentru că monotelismul nu a apărut (iar Sfântul Maxim nu i s-a opus pe față) decât mult mai târziu. Totuși e o realitate faptul că Heraclie începe să se gândească la o reconciliere cu monofiziții, după ce aceștia țin, în 614, un sinod la Ctesifon, cu sprijinul perșilor, care le-a întărit coeziunea. E de notat faptul că una dintre *Viețile* grecești cele mai vechi (*Recensio Mosquensis* BHG 1233n) spune că din cauza ereziei „monofizite” (iar nu a „monoteliților”) a părăsit Sfântul Maxim Curtea imperială.

¹⁰ Cuvântul *kathègètès* înseamnă călăuză, îndrumător, preceptor, învățător. E sigur că nu a fost egumen în sens propriu, pentru că izvoarele atestă în mod cert că a rămas toată viața simplu monah.

¹¹ Despre șederea Sfântului Maxim la Cyzic, a se vedea P. SHERWOOD, „Notes on Maximus the Confessor”, în *The American Benedictine Review*, 1, 1950, pp. 350-352.

scrieri), *Viața Maicii Domnului*¹². Tot în această perioadă a fost concepută, în cursul numeroaselor convorbiri pe care le-a purtat cu episcopul locului, Ioan, *Ambigua către Ioan*, al cărei scop era mai ales acela de a da la iveală înțelesul ortodox al pasajelor dificile sau „ambigue” din scrierile Sfântului Grigorie de Nazianz, pe care origeniștii le invocau în sprijinul lor, și totodată de a combate aceste teze.

3. Exilul

O campanie a perșilor și avarilor împotriva Constantinopolului în primăvara lui 626 l-a silit pe Sfântul Maxim să părăsească mănăstirea și să plece în exil¹³.

A stat mai întâi în Creta, unde a purtat convorbiri cu episcopii adepți ai monofizismului severian¹⁴, față de care s-a arătat deja un adevărat maestru al ortodoxiei calcedoniene, după cum dovedește *Opusculul 13*, redactat fără nici o îndoială cu această ocazie.

După o posibilă trecere prin Cipru, se pare că a mers, între 628 și 630, în Africa de Nord, instalându-se în Mănăstirea Eucratas, aproape de Cartagina, așezământ monahal în care viețuiau și alți exilați, între care Sofronie, care a fost fără îndoială egumenul acestei mănăstiri¹⁵ și pe care Sfântul Maxim l-a avut drept părinte duhovnicesc.

---

¹² Cf. M.J. VAN ESBROECK, Introducere la MAXIME LE CONFESSEUR, *Vie de la Vierge*, în „Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium”, nr. 479, Scriptorum Iberici, t. XXII, Louvain, 1986, p. xxxi.

¹³ Sfântul Maxim evocă fuga și exodul său în *Epistola 30*, PG 91, 624C.

¹⁴ Sfântul Maxim ne oferă această informație, în *Opusculul teologic și polemic 3*, PG 91, 49C.

¹⁵ Cf. P. SHERWOOD, „Notes on Maximus the Confessor”, în *The American Benedictine Review*, 1, 1950, pp. 349-350.

lucrări ale lui Hristos”, lăsând însă să se întrevadă preferințele sale pentru prima formulă.

Este puțin probabil ca Sfântul Maxim să se fi angajat înainte de acest an, 633, în lupta împotriva monoenergismului (afirmația din *Viața* tradițională, potrivit căreia nașterea acestei erezii ar fi prilejuit părăsirea funcțiilor sale la Curtea imperială, pare lipsită de orice temeii). Numai atunci când această erezie s-a manifestat limpede și a devenit oarecum „oficială” Sfântul Maxim a început să o combată, alături de părintele său duhovnicesc, Sofronie. Pentru că Sfântul Maxim, în pofida îndepărtării sale de la Curte, reprezenta totuși în imperiu o autoritate care nu putea fi ignorată și poate și pentru a-l liniști pe Sofronie prin mijlocirea lui, patriarhul Serghie l-a însărcinat pe prietenul său Pyrrhus – egumenul mănăstirii lui Philippikos din Chrysopolis, unde viețuise Sfântul Maxim, și care avea să-i urmeze lui Serghie în scaunul patriarhal al Constantinopolului – să-i expună Sfântului Maxim conținutul *Psephos*-ului, împreună cu justificările de rigoare. În scrisoarea sa, Pyrrhus lasă să se întrevadă aceeași preferință ca a lui Serghie pentru formula unei unice lucrări și caută în mod vizibil să câștige adeviziunea corespondentului său. Răspunsul Sfântului Maxim, care se află în *Epistola* sa cu numărul 19 (scrisă la sfârșitul anului 633 sau la începutul anului 634), este foarte măsurat. El arată aici o mare admirație pentru persoana lui Pyrrhus, o mare reverență față de patriarhul Serghie și un mare respect pentru decretul sinodal care este *Psephos*-ul. Nu putem însă deduce de aici că „sfântul monah e, așadar, conștient că nu se deosebește din punct de vedere doctrinar de cel ce va fi conducător al monotelismului”²⁰. Sfântul Maxim se bucură doar de faptul că hotărârea sinodală a patriarhului Serghie, interzicând „să se vorbească de una sau

---

²⁰ V. GRUMEL, „Recherches sur l’histoire du monothélisme”, în *Échos d’Orient*, 28, 1929, p. 33.

de două lucrări ale lui Hristos”, pune capăt tulburărilor și îl mulțumește în măsura în care ea anulează inovația eretică introdusă de *Pactul de unire* din Alexandria și, prin urmare, salvează integritatea credinței ortodoxe propovăduite de Sfinții Părinți. Totuși, conștient de ambiguitatea noțiunii de „lucrare”, Sfântul Maxim îl invită pe corespondentul său să o explice. Este însă clar că nu e de acord cu tendința monoenergistă care se desprinde din *Psephos* și cu comentariile lui Pyrrhus; el afirmă clar că în unirea ipostatică cele două firi rămân neschimbate și că fiecare dintre ele își păstrează însușirile sale; și, după cum notează P. Sherwood, dacă „deosebirea lucrărilor nu este aici explicit afirmată, ea este în mod necesar implicită”²¹.

Către sfârșitul anului 633 sau la începutul anului 634, Sofronie, întors în Palestina, a fost ales patriarh al Ierusalimului. Și pentru că rânduiala cerea ca noii aleși să trimită celorlalți patriarhi epistole care să cuprindă o mărturisire de credință, patriarhul Sofronie i-a adresat lui Serghie o *Epistolă sinodală*, care era un răspuns la *Psephos*; conformându-se deciziei acestui act, el evită să vorbească de două lucrări, dar combate tendința doctrinară ce se desprinde din el și respinge teza „unei unice lucrări”. Abia după publicarea acestei *Epistole sinodale* în 634 sau puțin după aceea, Sfântul Maxim scrie *Ambigua către Toma*, în mare parte consacrată problemelor hristologice, și în special celor legate de cele două firi și lucrări ale lui Hristos. Ca și Sofronie, Sfântul Maxim respectă aici interdicția *Psephos*-ului de a se vorbi de numărul lucrărilor, însă respingând totodată teza unei unice lucrări; el explică sensul ortodox în care se cuvine înțeleasă expresia de „unică lucrare teandrică” folosită de Dionisie Areopagitul și pe care *Pactul de unire* o invocă în sens heterodox. Învățătura pe care o expune Sfântul Maxim aici este mult mai explicită decât cea din *Epistola 19* și lipsită

---

²¹ P. SHERWOOD, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, Roma, 1952, p. 11.

de orice ambiguitate. Puțin după aceea, Sfântul Maxim scrie *A doua epistolă către Toma*, explicând, la cererea acestuia, mai multe puncte din *Ambigua către Toma*. În cursul anilor 633-634, Sfântul Maxim scrie, de asemenea, *Epistola* 13. Între 634 și 640, redactează *Opusculul* 4, ca și *Epistolele* 15 și 14, îndreptate, ca și *Epistola* 13, împotriva monofizismului severian. Sfântul Maxim se consacrase deja luptei împotriva acestei erezii. Înmulțirea criticilor sale indică faptul că vedea în monofizism sursa monoenergismului și că lupta împotriva celui din urmă nu i se părea eficace fără lupta împotriva fundamentului său.

5. Controversa monotelită

Patriarhul Sofronie moare în 638, la câteva luni după ocuparea Ierusalimului de trupele califului Omar. Atunci Sfântul Maxim ajunge în prim-planul dezbaterilor doctrinare în timp ce se ivea o nouă criză. Într-adevăr, patriarhul Serghie redactează și face să fie promulgat de împărat, în octombrie 638, *Ekthesis*-ul, care profesa o singură voință în Hristos; acesta marchează debutul monotelismului, care nu înlocuia monoenergismul, ci îl confirma. Dar patriarhul Serghie moare în decembrie 639. Pyrrhus îi urmează în scaunul patriarhal și ratifică edictul printr-un sinod convocat de el. Acesta a fost acceptat de toți patriarhii răsăriteni.

Sigur înainte de aceasta Sfântul Maxim scrisese *Opusculul* 14, ca și *Opusculul* 20, în mod fățiș antimonotelite, dar fără să menționeze *Ekthesis*-ul. Și tot sigur este că avea cunoștința de acesta pe la mijlocul anului 640. În preajma aceluiași an, el scrie *Opusculele* 8, 24, 25, în 640, *Opusculul* 26, în 640-642, *Opusculul* 6, la sfârșitul lui 641, *Epistola* 12 (un adevărat tratat hristologic, îndreptat iarăși împotriva monofiziților severieni, a căror poziție era în mod periculos întărită prin *Ekthesis*), în 641-642, *Epistola* 18, în 642, *Epistolele* 16, 1, 45, 44 și *Epistola* A,

în jurul anului 642, *Opusculul* 7, în 642 sau după aceea, *Opusculul* 19, după 643, *Opusculul* 16, în 643-644, *Opusculul* 12, iar *Opusculul* 27 a fost redactat între 640 și 646.

Destituit din rațiuni politice, după moartea lui Heraclie (641), de succesorul acestuia, Constantin al III-lea, Pyrrhus a fost exilat în Africa de Nord. În iulie 645, are cu Sfântul Maxim o așa-numită *Dispută*, la capătul căreia acceptă argumentele acestuia. Tot în același an, Sfântul Maxim scrie *Opusculul* 28, și în 645-646, *Opusculele* 10, 1, 2 și 3.

În 646, episcopii Bisericii din Africa, încurajați de Sfântul Maxim, convoacă fiecare sinoade în regiunile lor în vederea condamnării *Ekthesis*-ului și trimit scrisori împăratului, patriarhului de Constantinopol și papei Romei pentru a le împărtăși această condamnare.

6. Șederea la Roma și participarea la Sinodul din Lateran

În același an, 644, Sfântul Maxim părăsește Africa de Nord, trece prin Sicilia (unde prezintă monahilor sicilieni o combatere a monotelismului, al cărui conținut îl cunoaștem din *Opusculul* 9, scris între 646 și 648) și se duce la Roma, unde nici unul dintre papii care s-au succedat în acest răstimp pe scaunul roman (Severin, Ioan IV, Teodor) nu aprobaseră *Ekthesis*-ul; cel de-al doilea chiar osândindu-l printr-un sinod ținut în februarie 641²². Sfântul Maxim s-a instalat într-una din cele mai vechi mănăstiri din Roma, desfășurând aici o intensă

---

²² În călătoria sa la Roma, se pare că Sfântul Maxim îl însoțea pe Pyrrhus, care va abjura în mod solemn, în bazilica Sfântul Petru, cele pe care el și predecesorii săi le-au lucrat și le-au scris împotriva dreptei credințe. Din păcate, fostul patriarh a retractat această mărturisire de credință în anul următor, la Ravenna, și s-a întors la Constantinopol. Reales de împărat ca urmaș al lui Pavel al II-lea în ianuarie 654, a murit pe 3 iunie 654.

activitate de apărare a dreptei credințe. Între 646 și 648, scrie *Opusculul* 15.

Împăratul Constans al II-lea, care îi urmează lui Constantin al III-lea, mort în chiar anul urcării sale pe tron, susține monotelismul și promulgă, la sfârșitul anului 647, un *Typos* (redactat de Pavel al II-lea, patriarhul Constantinopolului), care interzicea orice „controversă, discuție sau dispută cu privire la o unică voință și o unică lucrare, sau la două lucrări și două voințe” și decreta că „nimeni dintre cei care mai înainte de darea acestui decret au mărturisit o voință sau o lucrare, sau două voințe și două lucrări, nu va fi învinuit sau pus sub acuzare”.

În 649, Martin I este ales papă. Mai înainte apocrisiar al papei Teodor I, fusese trimis de acesta la Constantinopol pentru a purta în numele lui discuții cu patriarhul Pavel, ca să obțină de la el condamnarea lui Pyrrhus; cunoștea, așadar, perfect problema monotelită. Abia instalat, el convoacă un sinod, ținut în palatul Lateran (octombrie 649), care a condamnat atât *Ecthesis*-ul, cât și *Typos*-ul²³. Sfântul Maxim participă activ la acest sinod; el pregătește o parte din documentația necesară (mai ales un florilegiu de texte patristice), redactează unele acte (care au fost apoi traduse în latină) și, cu toate că era un simplu monah, semnează hotărârile date la acest sinod²⁴. Fără îndoială, puțin după sinod el redactează *Opusculul* 11.

---

²³ Actele Sinodului din Lateran au fost editate de R. RIEDINGER, *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, series II, vol. 1: *Concilium Latranense a. 649 celebratum*, Berlin, 1984.

²⁴ A se vedea R. RIEDINGER, „Aus den Akten der Lateran-Synode von 649”, în *Byzantinische Zeitschrift*, 69, 1976, pp. 17-38; „Grammatiker-Gelehrsamkeit in den Akten der Lateran-Synode von 649”, în *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik*, 25, 1976, pp. 57-61; „Griechische Konzilakten auf dem Wege ins lateinische Mittelalter”, în *Annuaire historique des conciliorum*, 9, 1977, pp. 253-301; „Die Lateransynode von 649 und Maximus der Bekenner”, în F. HEINZER și C. VON SCHÖNBORN (ed.), *Maximus Confessor. Actes du Symposium sur Maxime le Confesseur*, Fribourg, Elveția, 1982, pp. 111-121.

7. Procesele, exilul și martiriul

Vreme de trei ani, împăratul Constans a căutat să-i atragă de partea sa pe Sfântul Maxim și pe papa Martin. În fața refuzului lor, pe 17 iunie 653, el cere exarhului său la Ravenna să-l aresteze pe papă și să-l trimită la Constantinopol²⁵. De asemenea pune să fie arestat și Sfântul Maxim. Acesta se afla pe atunci la Constantinopol, unde revenise, în 651 sau 652, pentru a apăra deciziile Sinodului din Lateran și pentru a convinge mai multe personalități, între care și pe patriarhul Pavel, să abandoneze erezia. În acest timp, Sfântul Maxim a locuit în palatul lui Placidius, care era reședința apocrisiarilor romani, și a beneficiat de sprijinul multor prieteni de ai săi rămași în capitală. Dar împăratul, întors dintr-o campanie în Armenia, îngrijorat de activitatea sa, convoacă un sinod care îl condamnă pentru nestorianism, după care îi impune un domiciliu forțat într-o mănăstire de maici²⁶.

Sfântul Maxim este judecat, alături de ucenicul său Anastasie Monahul, în palatul imperial, în mai 655, în prezența senatului și a patriarhilor Petru al Constantinopolului și Macedonie al Antiohiei. Procesul său este relatat în *Relatio motionis*²⁷, în care el răspunde patriciului Troilos și lui Serghie Eucratas, însărcinați cu acuzarea.

---

²⁵ Martin I a fost judecat și condamnat, apoi, în 654, exilat la Cherson (în Crimeea de acum), unde a și murit în 655.

²⁶ Cf. S. BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor”, în *Analecta Bollandiana*, 91, pp. 319, 329-330, 339.

²⁷ Textul în PG 90, 109C-129D și CCSG 39, pp. 13-51 [„Audierea la Palat (655)”, traducere de Ioan I. Ică jr., în *Sfântul Maxim Mărturisitorul (580-662) și tovarășii săi întru martiriu: papa Martin, Anastasie Monahul, Anastasie Apocrisiarul. „Vieți” – actele procesului – documentele exilului, Sibiu, 2004, pp. 115-136].*

II

SCRIERILE

SFÂNTULUI MAXIM MĂRTURISITORUL ȘI IZVOARELE REFERITOARE LA VIAȚA SA

În prima parte a acestui capitol, vom face o scurtă prezentare a scrierilor Sfântului Maxim, care, în stadiul actual al cercetărilor publicate, sunt recunoscute ca total sau parțial autentice. Clasificarea pe genuri (scrieri duhovnicești, exegetice, dogmatice etc.) ni se pare artificială și puțin potrivită pentru scrierile Sfântului Maxim, care întotdeauna aparțin mai multor genuri. Cea mai convenabilă ni s-a părut a fi o prezentare care să urmeze ordinea alfabetică a titlurilor latine, folosite în mod tradițional în studiile patristice. După titlul latin vom da titlul francez adoptat în mod curent* și numărul de ordine din *Clavis Patrum Graecorum* (= CPG) a lui M. Geerard.

În partea a doua, vom prezenta sursele de referință pentru viața Sfântului Maxim. Am adoptat același tip de prezentare, iar atunci când este cazul, am adăugat și numărul de ordine din *Bibliotheca Hagiographica Graeca* (= BHG) a lui F. Halkin.

A. SCRIERI

I. *Ambiguorum liber* / *Ambigua* / CPG 7705

Titlul grec: Περί διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου.

Ambiguorum liber, numită de obicei *Ambigua*¹, constituie, împreună cu *Răspunsurile către Talasie*, una dintre principalele

---

* Pentru ediția de față, vom da titlurile românești.

¹ Termenul *Ambiguum* a fost ales în secolul al IX-lea de Ioan Scotus Eriгена pentru a traduce grecescul *aporon*. A se vedea E. JEAUNEAU,

scrieri ale Sfântului Maxim Mărturisorul și poate fi chiar considerată „din punct de vedere filosofic și doctrinar, drept capodopera sa, în care se manifestă cu toată claritatea profunzimea și acuitatea talentului său speculativ și bogăția analizei sale”².

Însă sub titlul acesta sunt de fapt reunite două scrieri diferite, două serii de *Ambigua* (1-5 și 6-71), scrise în epoci diferite și adresate unor destinatari diferiți. Reunirea lor într-un singur volum și în ordinea actuală pare să fi fost făcută chiar de Sfântul Maxim sau de unul dintre apropiații săi, cu aprobarea sa³. O astfel de reunire se justifică prin aceea că, în pofida deosebirilor, cele două serii au în comun faptul că aparțin genului numit *întrebări și răspunsuri* și că-și propun un comentariu al pasajelor ambigue, neclare și dificile din scrierile Sfântului Dionisie Areopagitul și, mai ales, ale Sfântului Grigorie de Nazianz (titlul general al scrierii fiind de altfel: *Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelesuri din Sfinții Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*). Dar ordinea adoptată este ilogică, pentru că prima serie din *Ambigua* este scrisă cu mulți ani după cea de-a doua și corespunde unei schimbări a contextului istoric și a preocupărilor autorului.

1. *Ambigua ad Iohannem* / *Ambigua către Ioan* / CPG 7705 = *Ambiguorum liber*, 6-71.

Titlul grec: Περί διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κιζίκου Μάξιμος ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Introducere la *Maximi Confessoris Ambigua ad Iohannem juxta Ioannis Scotti Eriugenaе latinam interpretationem*, „Corpus Christianorum. Series Graeca”, nr. 18, Turnhout, 1988, pp. IX-XI.

² M.-L. GATTI, *Massimo il Confessore. Saggio di bibliografia generale ragionata e contributi per una ricostruzione scientifica del suo pensiero metafisico e religioso*, Milano, 1987, p. 36.

³ A se vedea B. JANSSENS, „Does the Combination of Maximus' *Ambigua ad Thomam* and *Ambigua ad Iohannem* go back to the Confessor himself?”, în *Sacris Erudiri*, 42, 2003, pp. 123-127.

a. Prezentare

Prima serie din *Ambigua*, cea mai importantă prin întinderea ei, cuprinde *tâlcuirile numerotate* de la 6 la 71*. Pentru că ea constituie partea a doua a scrierii, unii comentatori i-au dat titlul de *Ambigua II*; dar pentru că a fost scrisă mai întâi, alții i-au dat numele de *Ambigua I*. Astăzi s-a căzut de acord să fie numită *Ambigua ad Iohannem (Ambigua către Ioan)*, după numele destinatarului ei, episcopul Ioan al Cyzicului.

Ambigua către Ioan a fost, după cât se pare, redactată la începutul șederii Sfântului Maxim în Africa de Nord, adică pe la 628-630⁴. Dar se pare că a fost concepută în cursul anilor precedenți, mai precis înainte de primăvara anului 626, în vremea șederii Sfântului Maxim în Mănăstirea „Sfântul Gheorghe” din Cyzic, în cursul numeroaselor convorbiri pe care le-a avut cu episcopul locului, Ioan⁵. Acesta este cel care i-a cerut Sfântului Maxim să formuleze în scris conținutul acestor convorbiri⁶ și putem chiar spune că i-a poruncit s-o facă. În repetate rânduri, în această scriere, Maxim i se adresează⁷.

---

* În ediția românească a Părintelui D. Stăniloae, publicată în colecția PSB 80, e plasată în partea a doua, având subtitlul: *Către Ioan, Arhiepiscopul Cyzicului, Maxim, bucurie în Domnul!*, și cuprinde tâlcuirile de la 6 la 182. Numerotarea sa este însă diferită de cea standard, consacrată de P. Sherwood și folosită în mod obișnuit în toate studiile maximiene occidentale. O concordanță utilă a celor două numerotări se poate găsi la I.I. Ică jr., *Mystagogia Trinitatis. Probleme ale teologiei trinitare patristice și moderne cu referire specială la triadologia Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Sibiu, 1998², p. 477 (n. ed.).

⁴ Cf. P. SHERWOOD, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, Roma, 1952, pp. 31-32.

⁵ Sfântul Maxim face aluzie la aceste convorbiri în Prolog, PG 91, 1064B [PSB 80, p. 65].

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Amb. ad Io.*, 19, PG 91, 1236C; 21, 1244B; 42, 1349A; 42, 1349B; Concl., 1417A.

Citind Prologul și Încheierea acestei scrieri, e limpede că tema ei principală este tâlcuirea pasajelor dificile din Sfântul Grigorie de Nazianz. După cum spune P. Sherwood, Sfântul Maxim pleacă de fiecare dată de la un text ce trebuie tâlcuit și este conștient de faptul că tâlcuiește acest text, chiar dacă problema care-i reține atenția nu este întotdeauna în întregime conținută în text; și chiar atunci când se îndepărtează de text printr-o tâlcuire care trece dincolo de conținutul acestuia sau se deplasează spre o problemă legată de ea sau analogă, el sfârșește întotdeauna prin a reveni la text⁸.

Se pare totuși că textele dificile pe care episcopul Ioan le dorește lămurite de Maxim nu au fost alese la întâmplare, ci multe dintre ele corespund dificultăților întâmpinate de mediul din Cyzic, îndeosebi în ce privește grija de a-i combate pe cei care, atunci, apărau pozițiile origeniste invocând în sprijinul tezelor lor anumite pasaje din scrierile Sfântului Grigorie de Nazianz; sarcina Sfântului Maxim era în acest caz de a pune în lumină înțelesul ortodox al acestor pasaje.

Într-adevăr, se vede clar că multe lămuriri din *Ambigua către Ioan* privesc erorile origeniste⁹: astfel, în capitolele 7-15 aflăm o combatere a învățaturii despre henadă; în 42, o combatere a învățaturii despre preexistența sufletelor, despre desființarea deplină a trupurilor în lumea ce va să fie și despre apocatastază; la 10/39 și 10/40, o critică a afirmării eternității, infinității și imobilității materiei. Critica

⁸ *The Earlier Ambigua of St Maximus the Confessor*, Roma, 1955, p. 6.

⁹ Origenismul, care se sprijinea pe învățăturile lui Origen, Didim și Evagrie, era încă viu în unele cercuri monastice, în vremea Sfântului Maxim, în pofida condamnării sale oficiale în 543 printr-un edict al împăratului Justinian, și în 553, prin hotărârile Sinodului V Ecumenic. Cât privește istoricul acestei mișcări până în epoca respectivă, a se vedea A. GUILLAUMONT, *Les «Kephalaia gnostica» d'Évagre le Pontique et l'histoire de l'origénisme chez les Grecs et les Syriens*, Paris, 1962, și J. MEYENDORFF, *Le Christ dans la théologie byzantine*, Paris, 1969, pp. 59-89. Despre natura origenismului din vremea Sfântului Maxim, a se vedea P. SHERWOOD, *The Earlier Ambigua of St Maximus the Confessor*, Roma, 1955, pp. 72-102.

c. Traduceri în limbi clasice

Latină: Ioan Scotus Erigena, în E. JEAUNEAU (ed.), *Ambigua ad Iohannem iuxta Iohannis Scotti Eriugenaes latinam interpretationem*, „Corpus Christianorum. Series Graeca”, nr. 18, Turnhout, Brepols, 1988, pp. 3-287.

d. Traduceri moderne

- În franceză: a) integrală, de E. Ponsoye, în SAINT MAXIME LE CONFESSEUR, *Ambigua*, Paris-Suresnes, 1994, pp. 123-372; b) traducerea lui Ambiguum 42, de M.-H. Congourdeau, în *L'enfant à naître*, „Les Pères dans la foi”, nr. 78, Paris, 2000, pp. 125-159.

- În engleză: a) capitolele 10, 41 și 71, de A. Louth, în A. LOUTH, *Maximus the Confessor*, „The Early Church Fathers”, Londra și New York, 1996, pp. 96-154, 155-162, 164-168; b) capitolele 7, 8 și 42 de P.M. Blowers și R.L. Wilken, în *On the Cosmic Mystery of Jesus Christ. Selected Writings from St Maximus the Confessor*, Crestwood, 2003.

- În greacă: integrală, de I. Sakalès, în Φιλοσοφικά καὶ θεολογικά ἐρωτήματα (Περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον Κυζίκου) τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, Atena, 1990 (ed. I, 1973); reluată în Περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου (Α΄-Ε΄, Α΄-ΡΔ), „Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκετικῶν”, nr. 14E, Tesalonic, 1992; și în Περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου (ΡΕ΄-ΡΟΘ΄), „Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκετικῶν”, nr. 14E, Tesalonic, 1993.

- În italiană: SAN MASSIMO CONFESORE, *Ambigua. Problemi metafisici e teologici su testi di Gregorio di Nazianzo e Dionigi Areopagita*, introducere, traducere, note și aparat critic de C. Moreschini, Milano, 2003, pp. 205-573.

- În română: integrală, de D. Stăniloae, în SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scrieri (partea I)*, *Ambigua*, „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 80 [PSB 80], București, 1983, pp. 65-353; *Ambigua* 21, 42 și 43, de I.I. Ică jr., în P. NELLAS, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie*, Sibiu, 2002, pp. 208-216.

- În rusă: a) integrală, de Arhim. Nektarij, în ПРЕПОДОБНЫЙ МАКСИМ ИСПОВЕДНИК, *О различных недоумениях у святых Григория и Дионисия (Амбигвы)*, Moscova, 2006, pp. 52-383; b) *Ambigua* 7, de A.M. Choufrine, în МАКСИМ ИСПОВЕДНИК, *Полемика с оригенизмом и моноэнергизмом*, Sankt-Petersburg, 2007, pp. 241-293.

- În sârbo-croată: *Ambiguum* 7, de I. Midić, „Амбигва 7 (Гумачење XIV беседе Св. Григорија Богослова). Са старогрчког превода и напомене”, în *Луча/Луса*, 21-22, 2004-2005, pp. 260-281.

d. Studii

P. SHERWOOD, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor*, Roma, 1952, pp. 31-32; *The Earlier Ambigua of St Maximus the Confessor and his Refutation of Origenism*, Roma, 1955. D. STĂNILOAE, Introducere și note la SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Scrieri (partea I), Ambigua*, „Părinți și scriitori bisericești”, vol. 80, București, 1983; trad. fr. a comentariilor în SAINT MAXIME LE CONFESSEUR, *Ambigua*, Paris-Suresnes, 1994, pp. 383-540. M.L. GATTI, *Massimo il Confessore. Saggio di bibliografia generale ragionata e contributi per una ricostruzione scientifica del suo pensiero metafisico e religioso*, Milano, 1987, pp. 37-38, 39-40. I. SAKALÈS, Introducere la *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου (Α΄-Ε΄, καὶ Α΄-ΡΔ)*, „Φιλοκαλία τῶν νηπτικῶν καὶ ἀσκετικῶν”, nr. 14E, Tesalonic, 1992. J.-CL. LARCHET, Introducere la SAINT MAXIME LE CONFESSEUR, *Ambigua*, Paris-Suresnes, 1994, pp. 9-84. B. JANSSENS, „Does the Combination of Maximus' *Ambigua ad Thomam* and *Ambigua ad Iohannem* go back to the Confessor himself?”, *Sacris Erudiri*, 42, 2003, pp. 281-286. C. Moreschini, Introducere și note la SAN MASSIMO CONFESORE, *Ambigua. Problemi metafisici e teologici su testi di Gregorio di Nazianzo e Dionigi Areopagita*, Milano, 2003, pp. 124-193, 614-724. A.M. CHOUFFRINE, *Scolii la Ambiguum 7*, în МАКСИМ ИСПОВЕДНИК, *Полемика с оригенизмом и моноэнергизмом*, Sankt-Petersburg, 2007, pp. 294-382. T. OTHKHEZOURI, „Maximus the Confessor's «*Ambigua ad Iohannem*» within the Georgian Translation Tradition”, în T. MGALOBISHVILI și L. KHOPERIA (ed.), *Maximus the Confessor and Georgia*, Londra, 2009, pp. 73-85. J.G. LOLLAR, „*To See Into the Life of Things*”. *The Contemplation of Nature in Maximus the Confessor's Ambigua to John*, Disertație, Notre Dame University, 2011; „*To See into the Life of Things*”: *The Contemplation of Nature in Maximus the Confessor and his Predecessors*, Brepols, Turnhout, 2013.

2. *Ambigua ad Thomam* / *Ambigua către Toma* / CPG 7705 = *Ambiguorum liber*, 1-5.

Titlul grec: *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν τῶν ἁγίων Διονυσίου καὶ Γρηγορίου πρὸς Θωμᾶν τὸν ἡγιασμένον*.

a. Prezentare

A doua serie din *Ambigua* cuprinde capitolele 1-5 (PG 91, 1061A-1417C). Unii comentatori i-au dat titlul de *Ambigua I*,